

Олександр Майборода (Київ)

Ідеологічні засади нацистської політики в національному питанні

(тези доповіді)

1. Основними ознаками нацистської ідеології вважаються: міфологічність, апіорність і ненауковість вихідних положень, брак їх системної єдності (внутрішня суперечливість), месіанізм, експансіоністська спрямованість, етатизм, антигуманізм, антидемократизм, расизм і ксенофобія, які особливо проявили себе в антисемітизмі. У системі нацистських поглядів антисемітизм мав своїм функціональним призначенням історичне виправдання політичної лінії не тільки на геноцид та етноцид по відношенню до євреїв, а також інших негерманських народів, а й на повалення парламентаризму, на виправдання експансіонізму. Саме в цьому месіаністському призначенні німецької нації намагалися переконати і керівники нацистського режиму.

2. Головними творами, в яких була сконцентрована нацистська ідеологія та політична програма, були «Майн кампф» («Моя боротьба») Адольфа Гітлера і «Міф ХХ століття: Оцінка духовно-інтелектуальної боротьби фігур нашого часу» Альфреда Розенберга. Ідеологічним твором працю Гітлера можна вважати доволі умовно. У більшій своїй частині це автобіографія нацистського лідера та стисла історія самого нацистського руху. Лише окремі глави являють собою узагальнений виклад ідей, на яких ґрунтувався нацизм. Вони особливо переконливо ілюструють апіорність нацистської ідеології. Навпаки, праця Розенберга позначена спробою запропонувати загальну схему розвитку людської цивілізації, визначивши її серцевинну лінію. Якщо додати до цього високу ерудицію автора «Міфу» в питаннях історії, філософії, культури, релігієзнавства, то його можна вважати цілісним ідеологічним продуктом.

Книги Гітлера і Розенберга були завершені одночасно (у 1925 р.), але якщо «Майн кампф» відразу побачила світ, то «Міф» — лише через п'ять

років. Тобто головна ідеологічна праця вийшла значно пізніше порівняно з програмним твором нацистської партії. Ця обставина дозволяє припустити пряму залежність ідеологічної складової нацизму від програмної, що саме по собі мусить вважатися порушенням логіки утворення та інституціоналізації політичного руху.

3. Випередження в нацизмі програмних засад стосовно ідеологічних підтверджується порівнянням структури і логіки викладу обох творів. Вперше власне ідеологічне питання порушене Гітлером у главі XI «Народ і раса». Вся вона складається з брутальних антисемітських випадів. Характерним видається те, що розміщена вона між главою X, у якій на євреїв покладається відповідальність за кризу німецького суспільства, і главою XII, в якій розповідається про початок нацистського руху. Така сюжетна лінія книги дозволяє говорити, що антисемітизм був у Гітлера не результатом вивчення історії, а апіорною життєвою позицією.

Навпаки, «Міф» Розенберга спрямований на те, щоб надати антисемітизмові історичних аргументів у редакції, зовні позбавленій прямої ворожості щодо євреїв. Позірно нейтральний виклад історії європейської цивілізації покликаний упевнити не в навмисній, а в історично об'єктивній провині «єврейського духу» в її розкладанні.

4. «Єврейський дух», єврейство як спільнота у Гітлера переважно конкретизовані (єврейські банки, єврейська торгівля, єврейська преса тощо). Натомість у Розенберга обидва феномени асоціюються переважно з певними моральними цінностями, проникнення яких у європейську, а тим більше в германську культурну традицію руйнує її підвалини.

5. Може виглядати парадоксальним і неймовірним, але відверті й брутальні за формою антисемітські випадки Гітлера гіпотетично могли давати євреям шанс на виживання за умови такої політичної і господарської поведінки, в якій не можна було б відшукати підстав для звинувачень. Натомість стримана за формою негативна оцінка єврейства Розенбергом не давала їм такого шансу навіть гіпотетично, оскільки воно було подано у «Міфі» об'єктивно існуючим вселенським злом.

6. Антисемітизм Гітлера і Розенберга споріднений у своїй сутності тим, що служить не тільки засобом мобілізації німецької нації на засадах антидемократичності та антипарламентаризму, а й обґрунтуванням експансії та агресії проти інших народів, у культуру яких проник «єврейський вірус».

7. Гітлер категорично відмовився від самого припущення про інкорпорацію євреїв у німецьке суспільство навіть за умови їхньої повної лояльності режиму. Розенберг намагався якимось вплинути на політику на окупованих територіях у бік її пом'якшення, але безрезультатно. Його особистий приклад підтвердив небезпеку для ідеологів, коли вони погоджуються обґрунтовувати сумнівні програмні політичні положення.